

INLEIDING*

TAAK EN GRONDGEBIED

Het waterschap De Hooge Boezem achter Haastrecht (in het vervolg kortweg De Hooge Boezem genoemd) was, zoals de naam al aangeeft, een boezemwaterschap. Zijn hoofdtaak was het beheer van en toezicht op het riviertje de Vlist, dat als boezemwater dient voor een aantal polders en waterschappen in de Lopiker- en Krimpenerwaard. Via de Vlist werd het overtollig water van die polders door zeven molens en later door een gemaal via twee sluizen in de IJsseldijk te Haastrecht op de Hollandse IJssel uitgemalen. Het waterschap beheerde de molens, gemalen en sluizen en, tot 1914, ook een speciaal aangelegde waterberging, de Hooge Boezem, in Haastrecht. Daarnaast had het waterschap het toezicht op de waterlopen, waarmee de verschillende polders en waterschappen op de Vlist uitwaterden en op een aantal kades, bruggen en andere kunstwerken aan of bij de Vlist en de Hooge Boezem.

Het waterschap De Hooge Boezem droeg bij tot het drooghouden van een groot aantal polders en waterschappen, die gezamenlijk het algemeen bestuur vormden. Het werkgebied besloeg zowel Hollandse als Utrechtse polders en waterschappen. In Utrecht betrof het de waterschappen Lopik, Lopikerkapel & Zevenhoven, Willige Langerak, Cabauw & Zuid-Zevender, Noord-Zevender en Vijfhoeven (onder Jaarsveld); in Zuid-Holland waren het de polders Vlist (Oostzijde en Westzijde), Bonrepas, Agterpoort en Bergambacht.

GESCHIEDENIS

Voorgeschiedenis tot 1486

De Vlist was oorspronkelijk een veenwatertje, dat uitliep in de Hollandse IJssel. Rond 1100 werd ze afgedamd door de IJsseldijk en is er waarschijnlijk te Haastrecht een sluis in de dijk gelegd om de Vlist in verbinding te houden met de Hollandse IJssel.

De polder Lopik waterde rond 1100 al op de Vlist uit, sinds 1155 via de Grote Kerkvliet, die bij Koeneschans in de Vlist uitmondt. In 1155 kregen de Lopikers vergunning tot het maken van een nieuwe, eigen sluis naar de Hollandse IJssel in Haastrecht. Dat was de Lopikersluis, later de Oosterse Boezemsluis.

De polders Vlist Oostzijde, Vlist Westzijde en Bonrepas zijn tussen 1150 en 1200 ontgonnen vanuit de Vlist. De poldertjes Agterpoort en Bilwijk loosden ook op de Vlist; in 1295 kreeg ook Bergambacht dat recht. Bergambacht maakte daar geen gebruik van, maar waterde sinds 1341 af op de Hollandse IJssel via de Bergvliet ten westen van Haastrecht. Noord-Zevender en Bonrepas hadden sinds circa 1150 ook een gezamenlijke nieuwe watergang naar de Vlist.

Willige Langerak, Cabauw en Zuid-Zevender losten hun overtollig water sinds 1272 via een duiker onder de Lopikerwetering en vervolgens door de Langerakse molenvliet of Voornesloot naar de Vlist. Via de Voornesloot verliep ook de uitwatering van het Hofland bij Schoonhoven en via de Botersloot was er een verbinding met de stadsgracht van Schoonhoven. Die laatste directe verbinding werd rond 1500 vervangen door een dam met een sluisje, dat nog tot circa 1870 in gebruik is geweest.

* Voor deze inleiding is, behalve van de archieven, gebruik gemaakt van: Uyl, W.F.J. den, *De Lopikerwaard II: de waterschappen* (Utrecht, 1963), pp. 391-446.

Willige Langerak, Cabauw en Zuid-Zevender bouwden in 1272 een eigen sluis in Haastrecht, de Langeraksluis, later de Westerse Sluis.

Het afwateren op de Vlist ging, toen het land ging inklinken en lager kwam te liggen steeds minder goed. Om het water omhoog te brengen, op het niveau van de Vlist, bouwden de meeste polders in de tweede helft van de vijftiende eeuw watermolens.

Gezien het waterstaatkundig belang van de Vlist voor de verschillende polders lag het voor de hand, dat zij ook bijdroegen aan het in goede staat houden ervan. In 1359 vaardigde Jan van Arkel als heer van Haastrecht een handvest uit, waarin bepaald werd dat de Vlist zou worden verhoefslaagd over de ingelanden van Lopik, Zevender, Willige Langerak, Vlist en Bonrepas. Die moesten hem gezamenlijk op diepte houden. Het toezicht daarop werd gevoerd door de schout van Haastrecht en elf heemraden uit de betreffende polders. De Vlist en de erop uitlopende afvoerwateringen werden in 1486 een lage boezem, waarover het bestuur van de in dat jaar opgerichte Hooge Boezem geen zeggenschap had. De verschillende polders en de stadsbesturen van Schoonhoven en Haastrecht waren allemaal verantwoordelijk voor een stukje van de Vlist.

Dat handvest bleef zijn werking houden tot 1845, toen er een overeenkomst werd gesloten, waarbij de Vlist in drie (later twee) stukken werd “verhoefslaagd” en het werk werd uitbesteed aan aannemers. Pas in 1861 werd het bestuur van het toen opgerichte waterschap De Hooge Boezem achter Haastrecht ook formeel verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van de Vlist.

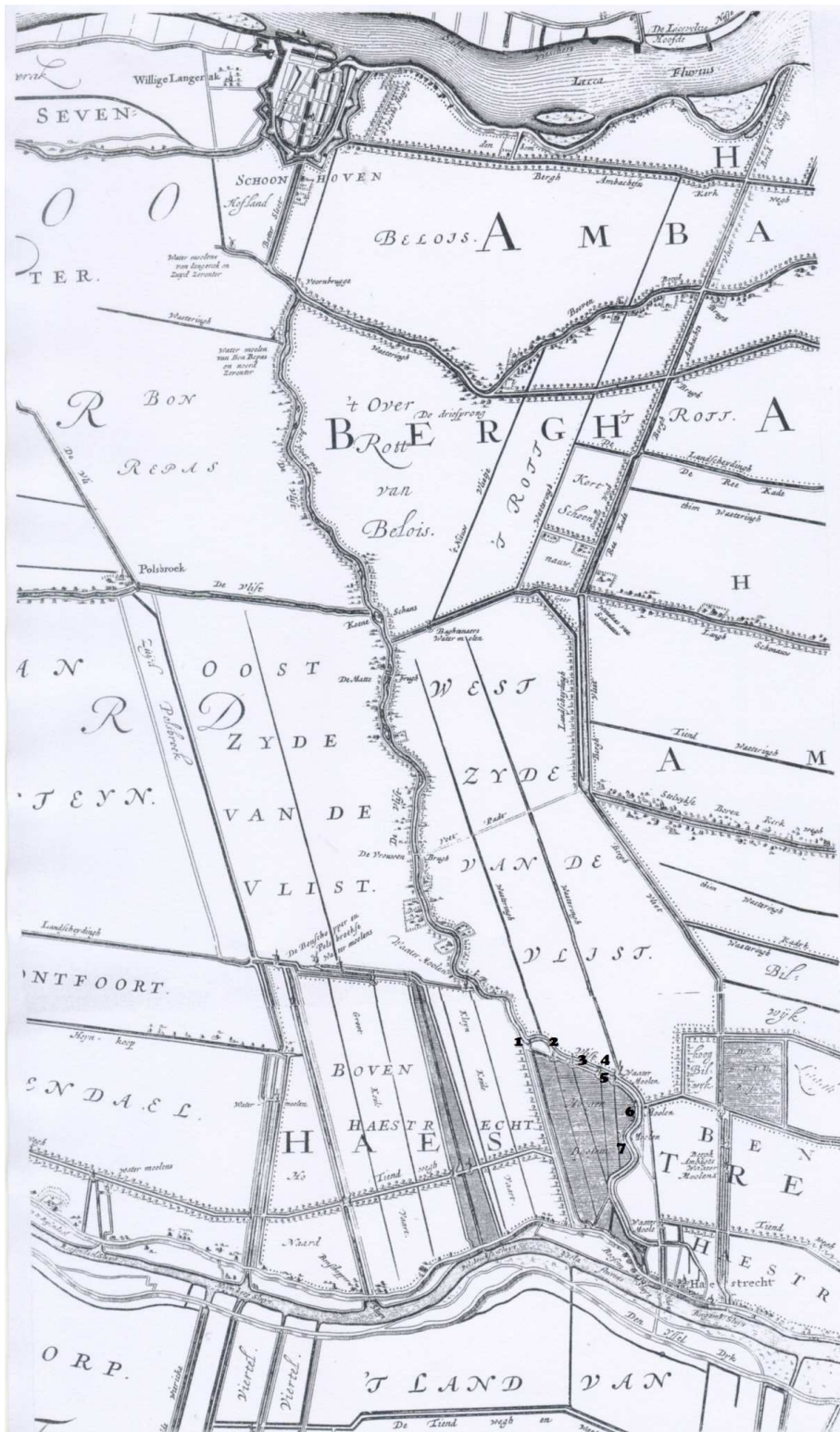
Oprichting van de Hooge Boezem in 1486 en de toepassing van getrapte windbemaling

De verlanding van de Hollandse IJssel in de loop van de vijftiende eeuw maakten maatregelen nodig om de waterafvoer uit de polders, die er rechtstreeks of via de Vlist op uitwaterden, te verbeteren. Om het water meer ruimte te geven werd in 1486 op initiatief van de stad Schoonhoven en het Kapittel van Sinte Marie te Utrecht, dat heer van Lopik was, een boezem in te richten en een molen te bouwen om water uit de Vlist via die boezem naar de Hollandse IJssel te malen. De boezem werd, eenvoudig gezegd, een tijdelijke opslagplaats voor overtollig water. De gezamenlijke uitwaterende polders via de drie sluizen in Haastrecht (uitgezonderd Vlist en Bonrepas, die sloten zich wat later aan) kochten voor dat doel 52 morgen land (circa 44 hectare), ongeveer tussen de IJsseldijk, de Sijtwinde, de Vlist en de Langerakse kade. Dit land, De Grote Hofkamp, zou worden bedijkt en van wachtheulen voorzien en er zou een molen worden gebouwd. De kosten werden voorgeschoten door het Kapittel.

Bergambacht weigerde mee te betalen, omdat die polder bij eerdere vergunning het recht had om kosteloos via de Vlist naar de Hollandse IJssel uit te wateren. In 1487 werd dit erkend, maar werd tevens vastgelegd, dat de deelnemende polders niet meer molens mochten bouwen om op de Vlist uit te wateren.

De Grote Hofkamp was aanvankelijk eigendom van de betrokkenen, maar omdat hierover problemen kwamen werd in 1521 bepaald, dat het Kapittel, de stad Schoonhoven en de betrokken polders het terrein in erfpacht kregen van Karel V tegen een jaarlijkse vergoeding van twaalf schellingen. Later blijkt de boezem groter geworden, rond 1655 is hij opgemeten en bleek hij ruim 60 morgen (51 hectare) groot te zijn.

Na de bouw van de eerste molen (waarschijnlijk de Seychmolen bij het zogenaamde “Dove Gat” en de Zijgkade, later de Eerste Molen genoemd) werd er tot 1532 een viertal molens voor een getrapte bemaling bijgebouwd. De Zesde Molen kwam in 1532 tot stand en de Zevende Molen kort vóór 1578. Deze molens werden in de loop der eeuwen regelmatig door nieuwe molens op dezelfde plaats vervangen. De zeven molens waren wipmolens met een vlucht van 25,5 meter en voorzien van een scheprad; de Zevende Molen had er sinds 1830 twee.

De Vlist en de Hooge Boezem achter Haastrecht op de kaart van de Krimpenerwaard uit 1683. De oriëntatie is gedraaid: het noorden is beneden. De zeven molens zijn genummerd aangegeven.

De Zesde Molen, die in 1739 als achtkante bovenkruier was vernieuwd, brandde in 1873 af en werd herbouwd als ronde stenen bovenkruier.

De Eerste Molen was de belangrijkste; de molenaar ervan werd het best betaald en had ook een soort opzichtersfunctie over de andere molenaars. De molenaars moesten behalve malen ook onderhoudswerkzaamheden aan de kades enz verrichten.

In de negentiende eeuw werd het steeds moeilijker het boezemwater met de zeven molens naar de Hollandse IJssel te brengen. De Zevende Molen werd bij wijze van proef door Jan Blanken van twee in plaats van één scheprad voorzien, hetgeen wel hielp maar ook erg duur was. De proef bleef dus tot dit ene geval beperkt. In 1843 werden er andere verbeteringen aan de Zevende Molen aangebracht, maar ook die waren te kostbaar. Andere mogelijkheden tot verbetering werden overwogen, onder meer het bijbouwen van molens. Vanaf 1850 heeft men de zeven molens en boezemkades verhoogd: na een proef met de Vierde Molen bleek dit zo goed te werken, dat ook de andere molens en de kades "gerezen" werden.

Stoombemaling en het buiten werking stellen van de Hooge Boezem en de molens

Ondanks de verbeteringen tussen 1830 en 1860 bleek het onvermijdelijk om tot een andere, meer effectieve vorm van bemaling over te gaan. Nadat al in 1865 door verschillende landeigenaars in het gebied van de Hooge Boezem was aangedrongen op verbetering werd in 1871 door het algemeen bestuur van het waterschap besloten om een hulpstoomgemaal te stichten. Het kwam te staan aan de Hoogstraat, in het centrum van Haastrecht, achter de Westerse Boezemsluis. Dit gemaal moest de zeven molens bijstaan in het opmalen van het Vlistwater naar de sluizen. Het gemaal werd gebouwd naar ontwerp van de Wilnisser bouwkundige Bote de Vries en de fabriek-landmeter (technisch hoofdambenaar) van het Hoogheemraadschap van Schieland, Nicolaas Exalto. De aannemer van het gebouw was A. van den Berg uit Boskoop, terwijl de stoommachine in het gemaal geleverd werd door de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij "Feijenoord" te Rotterdam. Behalve De Vries en Exalto hield ook Cornelis Herlaar toezicht op de bouw: hij had ervaring opgedaan met de bouw van het stoomgemaal van de Meijepolder te Bodegraven. Op 11 mei 1872 legde Sebastiaan Ignatius van Nooten, voorzitter van het waterschap, de eerste steen. Begin 1873 was het gemaal klaar; het werd, nadat het uitgetest was, op 18 januari 1873 opgeleverd.

Het hulpstoomgemaal "S.I. van Nooten", genoemd naar de voorzitter, had een vermogen van 44 PK en twee ketels. Daarmee kon het Vlistwater zowel rechtstreeks, via een toeleidingskanaal, als via de Hooge Boezem, met hulp van de zeven molens, naar de Hollandse IJssel worden uitgemalen. De Havensluis verloor nu zijn functie als uitwatering en werd enkele jaren later, in 1877, aan de gemeente Haastrecht overgedragen. Die maakte er later een inlaatsluis van en nam hem in 1921 op in het rioleringsstelsel van de gemeente.

In 1912 werd besloten om geheel op stoombemaling over te gaan en de zeven molens buiten gebruik te stellen. Het gemaal werd verbouwd en kreeg twee centrifugaalpompen en twee stoommachines; het totaal vermogen werd 155 PK. De twee sluizen, de Westerse Boezemsluis (vh de Langeraksluis) en de Oosterse Boezemsluis (vh de Lopikersluis) kregen als taak de doorvoer naar de Hollandse IJssel van het water, dat elk van de twee pompen vanuit de Vlist omhoog bracht. Tussen de sluizen en het gemaal werden keermuren gebouwd. Het water van de Vlist ging vanaf dat moment rechtstreeks, via het toevoer kanaal, naar de sluizen en de Hollandse IJssel.

Door deze veranderingen verloren zowel de zeven molens als de Hooge Boezem hun functie. Toen het aangepaste gemaal in 1913 goed bleek te werken werden de molens buiten gebruik gesteld. De molenaars kregen ontslag en zes van de zeven molens werden afgebroken. Alleen de Zesde Molen, gebouwd in 1873, bleef staan, maar werd afgeknot, als woning ingericht, verhuurd en tenslotte verkocht. In 2010 werd de Zesde Molen gerestaureerd en sindsdien ziet hij er weer uit als een "echte" molen.

De Hooge Boezem werd in 1913-1914 drooggemaakt en omgezet in bouw- en weiland, dat zijn overtollig water aanvankelijk via duikers op de Vlist loosde, maar sinds 1919 door een Hercules vijzelmolentje werd bemalen. Weer later werd het gebied bemalen door een elektrisch vijzelmolentje met een vermogen van 4 PK. Het land werd door het bestuur van het waterschap verpacht en tenslotte verkocht.

Het gemaal "S.I. van Nooten" werd 45 jaar na de uitbreiding opnieuw aangepast. In 1948 respectievelijk 1951 werden de twee pompinstallaties omgebouwd van stoombemaling naar elektrische bemaling, waardoor hun vermogen steeg tot 218 en 225 PK. Het gemaal bleef tot begin jaren '90 van de vorige eeuw een functie behouden in het bemalen van de Lopikerwaard en Krimpenerwaard. In 1995 kwam het inmiddels buiten werking gestelde gemaal (een Rijksmonument) in het bezit van de Stichting Gemaal de Hooge Boezem, dat het inrichtte als poldermuseum om er de geschiedenis van het waterbeheer en de bemaling in de waarden in beeld te brengen.

BESTUUR EN ORGANISATIE

Bestuur en organisatie 1486-1861

Het stadsbestuur van Schoonhoven, de grootste stad in het gebied en één van de initiatiefnemers van de Hooge Boezem en het Kapittel van Sinte Marie, dat als heer van Lopik bijna de helft van alle kosten droeg en het geld voor de aankoop van de Hofkamp had voorgeschoten, wierpen zich al snel na de oprichting van de Hooge Boezem op als "superintendenten" ofwel oppertoezichthouders. De twee superintendenten bestreden elkaars recht, met name dat van de benoeming van de rentmeester, de functionaris die de administratie en boekhouding moest voeren. Na eeuwenlang strijd besloot de Hoge Raad in 1636 tenslotte, dat dit recht aan het stadsbestuur van Schoonhoven toekwam.

Het eerste echte "reglement" voor het bestuur van de Hooge Boezem werd in 1656 vastgesteld, "dienende tot welstand ende goede regieringe van den Hogen Borem mitsgaders tot vermijdinghe van onnodige ende excessive kosten".

De "Directie" (het dagelijks bestuur) van de Hooge Boezem werd gevormd door de rentmeester met twee "boezemmeesters" of regenten, waarvan de stad Schoonhoven en het Kapittel van Sinte Marie er elk één benoemde. Jaarlijks maakte de rentmeester een rekening op. Tot 1711 werd die op de dinsdag na Beloken Pasen (= de zondag na Pasen) vastgesteld en tussen 1711 en 1798 op de laatste dinsdag van mei; de vaststelling gebeurde door of namens de superintendenten op het stadhuis van Schoonhoven..

In 1798 kwam er, onder invloed van de Bataafse beginselen, een nieuw reglement tot stand, waarbij de invloed van de stad Schoonhoven werd ingeperkt. De rentmeester werd gekozen door de gezamenlijke landeigenaars of ingelanden, terwijl de ingelanden van Lopik en de ingelanden van alle andere polders elk één van de twee boezemmeesters kozen. De rentmeester moest binnen de Krimpenerwaard of Lopikerwaard wonen, terwijl de "Lopikse" boezemmeester in Lopik en de andere boezemmeester in Vlist woonachtig moest zijn. De rekeningen werden bij toerbeurt afgehoord op de dinsdag na Pasen (Beloken Pasen) in een van de rechthuizen van de gerechten en dorpen, die bij de Hooge Boezem betrokken waren.

In 1839 wist het stadsbestuur van Schoonhoven, buiten de polderbesturen om, bij Koninklijk Besluit een nieuw reglement goedgekeurd te krijgen, waarbij de stad weer een dikke vinger in de pap kreeg. Zo werd onder andere de benoeming van de rentmeester weer aan Schoonhoven overgelaten en werd de ene boezemmeester door de stad en de andere door de Minister van Binnenlandse Zaken benoemd. Dit eenzijdig door Schoonhoven opgestelde reglement leidde tot veel verzet bij de polderbesturen. Die meenden dat het oude reglement van 1798 nooit wettig was afgeschaft. Het nieuwe reglement sloot de ingelanden af van bijna alle invloed, terwijl Schoonhoven nauwelijks belang had bij de Hooge Boezem en er vrijwel niets aan betaalde. Tot aan de invoering van het nieuwe Bijzonder Reglement van 1861 is er over dit reglement van 1839 gediscussieerd en gestreden.

De kosten, die de Directie van de Hooge Boezem maakte, bestonden uit het beheer en onderhoud van de zeven molens, de Hooge Boezem en de Westerse Boezemsluis alsmede het sluiswachtershuisje te Haastrecht, waarvan de helft van de kosten door de polder Lopik c.a. werd betaald. De Oosterse Boezemsluis was eigendom van de polder Lopik c.a.; pas in 1961 zou die in zijn geheel aan het waterschap worden overgedragen. Ook betaalden de bij de Hooge Boezem betrokken polders (met uitzondering van Lopik c.a.) mee aan de Havensluis in Haastrecht. Verder waren er salaris- en administratiekosten voor de Directie en de bode en aflossingen van geldleningen..

Het geld om die uitgaven te kunnen doen kwam, naast een klein bedragje uit verhuur en verpachting van gras, riet en hout langs de boezemkades, uit de omslag over de bij de Hooge Boezem betrokken polders. De omslag aan de Hooge Boezem werd tot 1861 omgeslagen op basis van de oppervlakte van de polders; elke polder zorgde zelf voor de inning van zijn deel onder de ingelanden en droeg dat over aan de rentmeester. In de praktijk kwam het er op neer dat tot 1861 de polder Lopik c.a. ongeveer de helft van de omslag betaalde, de Vliester polders circa een kwart, Willige Langerak ongeveer 1/6, Cabauw & Zevender circa 1/9, Vijfhoeven circa 1/50 en Agterpoort circa 1/111 deel.

Bestuurlijke organisatie 1861-1973

Naar aanleiding van de onenigheid over het reglement van 1839 besloten de provinciale besturen van Zuid-Holland en Utrecht gezamenlijk een nieuwe regeling te treffen voor de Hooge Boezem, waarin ook de lage boezem van de Vlist zou worden opgenomen. Het ontwerp hiervan werd in 1859 ter inzage gelegd, waartegen de polderbesturen, vooral het altijd al recalcitrante Vlist en Bonrepas, nogal wat bezwaar maakten. Desondanks werd het Bijzonder Reglement, op basis van het Algemeen Reglement voor de Waterschappen in de provincie Utrecht (waar het grootste deel van het nieuwe waterschap binnen lag), door de Staten van beide provincies in 1860 vastgesteld en op 26 februari 1861 door de Kroon goedgekeurd.

Het Bijzonder Reglement gaf het nieuwe waterschap de verantwoordelijkheid over de Hooge Boezem met de bijbehorende installaties en kunstwerken en voor de lage boezem van de Vlist, met het toezicht op alle watergangen die met de Vlist in open verbinding stonden. Omdat het "werkgebied" van het nieuwe waterschap voor 2/3 deel in Utrecht en voor 1/3 deel in Zuid-Holland lag moesten besluiten van het bestuur door Gedeputeerde Staten van de beide provincies worden goedgekeurd.

Het algemeen bestuur van het waterschap De Hooge Boezem bestond uit elf, vanaf 1868 uit vijftien leden; de polders en waterschappen binnen het territorium van de Hooge Boezem waren daarin naar rato van hun oppervlakte vertegenwoordigd. De polders en waterschappen vaardigden daarvoor elk leden van hun bestuur af. Hun zittingsperiode

was zes jaar. De taken van het algemeen bestuur waren de besluitvorming over de aanleg, verbetering en reparatie van kunstwerken, dijken en kades, over het peil van de Vlist en de Hooge Boezem, het opstellen van keuren en verordeningen, het vaststellen van de begroting, rekening en omslag en de verkiezing van het dagelijks bestuur en de secretaris-penningmeester. De vergaderingen van het algemeen bestuur vonden tot 1930 afwisselend plaats in de raadhuizen van de gemeentes binnen het waterschap of in het koffiehuis aan de Hoogstraat te Haastrecht. Na 1930 werd er door het algemeen bestuur vergaderd in het Jachthuis in Willige Langerak (tot 1943 ook gemeentehuis van die gemeente); vanaf 1964 tot aan de opheffing van het waterschap werden de vergaderingen meestal gehouden in het café De Manebrug in Lopik.

Het dagelijks bestuur bestond uit de voorzitter en twee bestuursleden met de oude titel van "boezemmeesters"; het werd bijgestaan door de secretaris-penningmeester, door een bode en, tot 1914, door een technisch opzichter. De twee laatstgenoemde functionarissen werden benoemd door het dagelijks bestuur, evenals de molenaars en de machinisten en stokers van het gemaal. Het dagelijks beheer was belast met de uitvoering van de zorg en het beheer van alle eigendommen, het toezicht en de controle op de naleving van de keuren en reglementen. Voorzitter en boezemmeesters kwamen bijeen in de woning van de machinist of bij één van de bestuursleden of bij de secretaris-penningmeester thuis.

In 1949 besloten de beide provincies tot vaststelling van een nieuw Bijzonder Reglement voor het waterschap, omdat het oude reglement erg achterhaald was. Hoewel er geen Hooge Boezem meer was bleef de naam van het waterschap gehandhaafd. Dit nieuwe Bijzonder Reglement bleef gelden tot aan de opheffing van het waterschap per 1 januari 1974. Op grond ervan kreeg het waterschap de verantwoordelijkheid voor de Vlist, zowel het peil als de waterkwaliteit, en de ermee in open verbinding staande waterlopen en voor de gebouwen, kunstwerken en de eigendommen, niet voor de waterstaat bestemd. Het waterschap hield toezicht op de kades langs de Vlist en op de in 1877 aan de gemeente Haastrecht overgedragen Havensluis.

HET ARCHIEF EN DE INVENTARISATIE

Over de situatie met betrekking tot het archief en de archiefzorg over de periode tot 1862 is weinig bekend. Het ligt voor de hand dat het archief, zoals dat bij waterschappen en polders tot ver in de negentiende eeuw gebruikelijk was, was ondergebracht ten huize van de secretaris of, in dit geval, bij de rentmeester van de Hooge Boezem achter Haastrecht. Het is zeker dat de laatste rentmeester van de Hooge Boezem, G.L. van Oosten Slingeland, het archief in zijn woning in Schoonhoven had geplaatst. Ook de secretaris-penningmeesters Cambier van Nooten hielden het lopend archief onder zich, zelfs toen S.I. Cambier van Nooten zich in de jaren '20 van de vorige eeuw in Nijmegen vestigde. Het "oud archief", te weten dat tot 1861, werd in 1892 op verzoek van de Utrechtse Rijksarchivaris Fruin, die ook met de inspectie van de archieven belast was, voor enkele weken naar het Rijksarchief in Utrecht overgebracht. Fruin zorgde voor een inventaris en voor herverpakking van het archief, waarna het per schip terugging naar Lopik, waar secretaris-penningmeester Cambier van Nooten burgemeester was. Dertig jaar later, in 1922, werd op sterk aandringen van de Utrechtse en Zuid-Hollandse Rijksarchivarissen besloten om het oude archief van het waterschap permanent onder te brengen in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag. Het waterschap betaalde zes gulden per strekkende meter per jaar voor opslag en beheer aldaar. Dat bedrag was nog niet gewijzigd toen in 1939, kennelijk na langdurige discussie tussen de Rijksarchivarissen onderling, besloten werd dat het archief niet meer in Den Haag, maar in het Rijksarchief in Utrecht zou moeten

komen te berusten. Het werd in maart 1940 daadwerkelijk naar Utrecht verhuisd, waar de Rijksarchivaris constateerde, dat de inventarisatie en de materiële verzorging door zijn Haagse collega te wensen had overgelaten. Ook bleken er nog veel stukken uit de periode tot 1861 bij de secretaris-penningmeester thuis te liggen. Secretaris Doornbos voelde er aanvankelijk weinig voor om geld beschikbaar te stellen voor verbetering van de inventarisatie. Kennelijk was hij van mening dat de archiefzorg bij hem in goede handen was en wellicht niet eens ten onrechte, want het archiefbeheer gebeurde op basis van een formele Archiefverordening, die het waterschap in 1923 had vastgesteld. Het bereikte compromis voorzag in een kleine aanvulling op de plaatsingslijst van Fruin uit 1892.

Werd het lopend archief door secretaris Doornbos nog wel enigszins ordelijk beheerd, aan zijn opvolger Den Hartog was de Archiefverordening niet besteed. Veel verder dan het in gebruikte enveloppes stoppen van stukken betreffende een bepaald onderwerp (en vaak niet eens alle stukken) kwam hij niet. Sommige enveloppes werden zelfs niet eens geopend en werden bij de inventarisatie nog netjes afgesloten aangetroffen. Het ging dan meestal om circulaires en brieven van Rijk en Provincie, die Den Hartog in veelvoud ontving, omdat hij ook secretaris was van verschillende andere waterschappen in en om Lopik.

Bij de opheffing van het waterschap per 1 januari 1974 werd het lopend archief overgebracht naar het Dijkhuis te Jaarsveld, waar het nieuwe waterschap Lopikerwaard kantoor hield en waar een goedgekeurde archiefbewaarplaats aanwezig was. In 1977 maakte de archivaris van het Streekarchivariaat Zuid-West Utrecht te Benschop een rapport over de stand van zaken met betrekking tot de archieven van de voormalige waterschappen. Over dat van de Hooge Boezem meldde hij, dat het oud archief nog altijd in het Rijksarchief in Utrecht stond; het nieuw archief besloeg toen circa 7 meter en was volkomen ontoegankelijk. In deze situatie was in 1993, toen het waterschap Lopikerwaard opging in het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, nog niets veranderd.

Het nieuwe Hoogheemraadschap besloot in 1995 zijn archieven onder te brengen bij het Streekarchief Rijnstreek te Woerden, de voorloper van het huidige Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard. Met de andere archieven verhuisde het archief van het waterschap De Hooge Boezem van het Dijkhuis te Jaarsveld naar de archiefbewaarplaats van het streekarchief in het Stadhuis van Woerden. Een jaar later werd het oude archief van de Hooge Boezem vanuit het Utrechtse Rijksarchief naar Woerden overgebracht. In 2013 tenslotte werd besloten om het archief te (her)inventariseren, wat tot deze inventaris heeft geleid.

De archieven van het waterschap De Hooge Boezem zijn voor de periode tot circa 1800 niet compleet. Dat is ongetwijfeld te wijten aan de vele verhuizingen, die het archief tot 1892 heeft ondergaan, maar ook aan het feit, dat er veel vermenging van archieven heeft plaatsgevonden. De bestuurders en functionarissen van de Hooge Boezem combineerden hun functies vaak met bestuurlijke of ambtelijke functies bij andere waterschappen of bij andere overheidsorganen. Het archief over de periode vanaf 1861 tot circa 1950 is vrijwel compleet en een rijke bron van informatie over het reilen en zeilen van het waterschap. Over de periode na 1950 kan dat niet zonder meer gezegd worden, hoewel belangrijke series als notulen en rekeningen wel volledig bewaard zijn gebleven.

Documenten over de geschiedenis van de Hooge Boezem zijn, behalve in de hierna beschreven archieven, vooral te vinden in de archieven van de vroegere superintendanten, te weten het Kapittel van Sinte Marie en het stadsbestuur van Schoonhoven. Vooral in het archief van het Kapittel, dat berust in het Utrechts Archief zit veel aanvullende informatie over de oudste geschiedenis, met name in de inventarisnummers 2453 t/m 2503. Daarnaast bevinden er zich in de archieven van de

verschillende polders en waterschappen, die betrokken waren bij de Hooge Boezem stukken over de geschiedenis van het waterschap vóór 1861.

Het archief van het waterschap De Hooge Boezem achter Haastrecht bestaat in feite uit twee aparte archieven, nl dat van de "Directie" van de Hooge Boezem over de periode tot augustus 1861 en dat van het waterschap over de periode augustus 1861-1973. Aan die scheiding is ook in deze inventaris de hand gehouden. Van het oude archief waren verschillende plaatsingslijsten aanwezig, waarvan de meest recente is opgemaakt in 1940, bij de overbrenging van het archief van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag naar het Rijksarchief in Utrecht. Dit waren feitelijk niet meer dan uitgebreide magazijnlijsten zonder ordening; mede vanwege het feit, dat er bij de inventarisatie nog de nodige aanvullingen op deze lijsten zijn aangetroffen is besloten ze niet te handhaven. Op de lijst van Fruin uit 1892 is een concordans aan deze inventaris toegevoegd.

Bij de inventarisatie is uitgegaan van de ordening, zoals die ook bij de meeste andere inventarissen van polders en waterschappen binnen het voormalig waterschap Lopikerwaard is toegepast: een rubriek met stukken van algemene aard en een rubriek met stukken betreffende afzonderlijke onderwerpen, die op zijn beurt is onderverdeeld in een onderafdeling "Organisatie" en een onderafdeling "Taakuitvoering".

Het archief verkeert over het algemeen in goede tot zeer goede materiële staat. Uit het archief is circa één strekkende meter documenten vernietigd op grond van de daarvoor geldende selectie- en vernietigingslijsten, zoals vastgesteld in 1984 en 1993; tevens is een groot aantal dubbelen van circulaires en reglementen weggedaan. De huidige omvang van het archief bedraagt 4,5 strekkende meter. Het archief is bij het RHC Rijnstreek en Lopikerwaard bekend onder archiefnummer H066.

DIRECTIE VAN DE HOOGHE BOEZEM ACHTER HAASTRECHT 1798-1861**Rentmeesters**

1798-1803	Johannes Goudriaan al in 1796 benoemd tot rentmeester, in functie overleden
1803-1824	Arnold Milius jr burgemeester van Willige Langerak en van Langerak aan de Lek
1824-1837	Gregorius Cornelis Penning burgemeester van Vlist en notaris te Schoonhoven, in functie overleden
1837-1861	Gabriel Leonard van Oosten Slingeland koopman en wethouder van Schoonhoven, heer van Cabauw en Zevender

Boezemmeesters

<i>Uit Vlist</i>		<i>Uit Lopik</i>	
1798-1807	Pieter Verkleij	1798-1830	Gerrit Gerritsz van Baaren
1807-1861	Cornelis Korevaar	1830-1861	Wilhem Hendrik Joan Cambier van Nooten

DAGELIJKS BESTUUR EN PERSONEEL VAN HET WATERSCHAP DE HOOGHE BOEZEM ACHTER HAASTRECHT 1861-1973**Voorzitters**

1861-1878	S.I. van Nooten
1878-1900	A.P.H.A. de Kleijn
1900-1908	A.W. Lazonder
1908-1917	J.C. van Eeten
1918-1923	G. Boer
1923-1958	H. Hakkesteegt
1958-1961	A. Stuurman
1961-1973	J. Schep Hzn

Secretaris-penningmeesters

1861-1862	Z. de Kleijn (waarnemend)
1862-1876	S. Cambier van Nooten
1876-1931	S.I. Cambier van Nooten
1931-1948	H. Doornbos
1948-1969	W. den Hartog
1970-1973	T.M. den Hartog

Boezemmeesters

1861-1865	Jac. Verburg	1861-1871	A. Heijkoop
1865-1879	J. van Vliet Czn	1871-1892	T.J. den Hartog
1879-1909	M. van Vliet Jzn	1892-1909	A. Nobel
1909-1931	P. Bosch	1909-1917	G. Boer
1931-1932	C. de Gier	1917-1927	J. Overbeek
1932-1949	A.E. Vermond	1927-1949	T. Boer
1949-1965	C. Benschop Czn	1949-1958	A. Stuurman
1965-1973	G. Oskam	1959-1972	J. Oskam W.Mzn
1973	W.J.M. van Rossum	1972-1973	J.H. Hakkesteegt

Bodes

1861-1889	L. Oskam
1889-1911	J. Uittenbogaard
1911-1964	G. Uittenbogaard
1964	functie opgeheven

Opzichters

1861-1867	H. Nout
1867-1884	P.J. Hofman
1886-1914	L. Exalto
1914	functie opgeheven

Molenaars in de periode 1861-1913 (buitenwerkingstelling van de molens)Eerste Molen

1853-1866 Dirk de Pater
 1866-1892 Bart Sterk
 1892-1913 Johannes Oorschot Azn

Tweede Molen

1831-1865 Ellebartus (Bart) de Korte
 1865-1909 Hendrik de Vrankrijker
 1910-1913 Johannes van Zijl

Derde Molen

1831-1873 Anthonie Oorschot
 1873-1892 Johannes Oorschot Azn
 1892 Gijsbert de Langen
 1893-1902 Wijnand Griffioen
 1902-1903 Johannes de Vrankrijker
 1903-1904 Gijsbertus van der Pouw
 Kraan
 1904-1906 Johannes Steenkamer
 1906-1907 Gerrit Noorlander
 1907-1911 Leendert Noorlander
 1911-1913 Jacobus Boele

Vierde Molen

1849-1878 Klaas Stolwijk
 1878-1913 Hendrik Stolwijk

Vijfde Molen

1845-1866 Bart Sterk
 1866-1869 Cornelis de Lange
 1870-1899 Johannes de Lange
 1899-1913 Johannes Homburg

Zesde Molen

1861-1878 Johannes van Zijl
 1878-1913 Hendrik van Zijl

Zevende Molen

1861-1884 Willem Sirre
 1861-1913 Nicolaas (Klaas) Sirre

Machinisten van het stoomgemaal

1873-1875 Wilhelmus Anthonius de Vroom
 1875-1876 David Pieter van der Pauw
 1876-1877 Klaas Deurman
 1877-1920 Jacobus Teene
 1920-1951 Petrus Gijsbertus Teene
 1951-1971 Willem Cornelis Roubos
 1971-1973 J. Aantjes (hulpmachinist)

